

Humanització de l'art (1904)

“En coses d'art, senyors, jo som partidari de la llibertat absoluta. Que cadascú faci el cap viu, i si ens impressiona i ens escalfa no cal demanar quina bandera porta. Jo crec més en els individus que en les escoles; mes amb les armes de l'escola se defensa la llibertat contra la tirania de l'escola. L'home més inofensiu se torna guerrer per a defensar la pacífica possessió del patrimoni propi, minvada o compromesa per l'enemic.

Els articles de la fe, en la doctrina de l'art, són poquíssims; fora d'ells, tot és qüestió d'oportunitat o conveniència. Els elements vitals són els mateixos sempre, mes el mètode higiènic varia segons les circumstàncies, els llocs o les persones. Així, lo real i lo ideal són pols d'una mateixa concepció de la natura, i si la unitat orgànica de l'art, paral·lela d'aquella concepció, se descentra, acostant-se massa a un extrem, reacciona cap a l'altre. Així, a l'art limfàtic, que ha abusat de la vida metafísica, li convé regenerar-se amb la “rusticació de les intel·ligències”, i a l'art empobrit per la monotonia bucòlica, pot provar-li el bany de la cultura. Així s'orienta cap al cervell o al cor, segons pateixi d'hipertrofia de la sensibilitat o d'*intel·lectualitis aguda*. Els neoclàssics el purifiquen, però el corgelen; els parnassians el serenen, però l'eixuguen; els naturalistes el robusteixen, però l'aixellen; els decadents l'espiritualitzen, però l'enerven; i tots tenen raó en quant representen un element llegendari, mes no en tenen en quant exclouen els altres elements. És una fluctuació contínua, un inclinar-se a la dreta o a l'esquerra, a la claror o a la llum, al nord o al migjorn, a l'aticisme o a l'orientalisme, a la veritat o a la il·lusió; oscil·lacions que confirmen la tendència constant a l'equilibri, o, en altres termes, a la plenitud i a l'harmonia; i dins cada període i cada corrent se renoven, lluiten, s'entrecreuen derivacions de corrents i períodes anteriors; i els petits naufraguen, i les grans figures, per damunt les escoles, subsisteixen, perquè sia quin sia l'extrem a on se col·locaren, des d'allà dominen tota la integritat del món artístic, i l'inclouen, volent o no, dins la llur obra. Així passen les modes, però no passa, per exemple, Víctor Hugo amb ses monstruositats i sos defectes; i, havent sigut cabdill d'una escola militant, en la seua obra hi ha arguments per a totes les escoles literàries, perquè és com una alta serralada on ressonen tots els ecos i s'escalonen tots els climes, tota la història natural del món poètic.

Doncs bé: dins d'aquest marge de la relativitat que, respectant el codi intangible de les lleis consagrades pel gust i l'experiència, consent la crítica oportunista, jo crec saludable predicar la reconciliació de l'art i la vida col·lectiva, perquè em sembla que no s'entenen gaire; i si la vida, orfe de l'art, s'apaga i es materialitza, l'art, allunyant-se de les fonts naturals de la inspiració i divorçant-se de la vida, se converteix en quimèric artifici.

L'art és, abans que tot, contemplació desinteressada i pura. L'ànima humana és naturalment contemplativa, i, si bé ho considerem, sols llavors, quan s'entrega al natural estímul de la contemplació, l'home realitza el fi substancial de la vida. Tot lo demás són medis, funcions subalternes de la vida que tenen per objecte conservar-la, millorar-la o reproduir-la. Quan l'home contempla, no fa per a viure, sinó que viu. Essent així, els homes neixen per a ésser més o menys artistes. L'art és la vida sentint-se i contemplant-se a si mateixa, sense més finalitat que contemplar-se; és la consciència il·luminada i desperta per ella sola, i tots els sentiments, tots els filtres del món espiritual, són olis que cremen en la llàntia de la contemplació. L'art és l'esperit de l'home dinamitzant-se i embolcallant la naturalesa, com la blavor del cel, eternalment contemplatiu, embolcalla i fecunda la terra. Les ciències aclareixen i eixamplen els horitzons de la humana fantasia; l'art va darrera i contempla; per això pogué dir Leonardo de Vinci: “Les ciències són els soldats de l'art.”

(...)

Contemplació vol dir expandiment de l'ànima damunt la cosa contemplada, única forma de possessió possible. Del cel i la terra neix l'arbre; de l'esperit humà i la naturalesa, units per la contemplació [...], neix la creació de l'artista, no sempre fàcilment, però sí amb l'espontaneïtat fàcil o dolorosa d'un fenomen natural.

[...]

No podeu isolar-vos; no podeu emancipar-vos de l'egoisme humà, d'aquest fons comú on la pluralitat infinita dels egoismes individuals s'unifica i entronca; i com més sien els conductes per on arribi el vostre llenguatge a l'egoisme, com més sien les cordes del sentiment humà que la vibració del sentiment artístic logri ferir d'un cop, tindrà més eco i més intensitat i més durada. Refineu l'art, mes no tant que es quedi en la refinadora la part més saborosa i vital de la substància; voleu amunt per a mirar a vol d'aucell les destinacions humanes, no per a escriure èter amb èter damunt d'èter; no aduleu el gust del major nombre ni sacrifiqueu a l'èxit immediat la consciència artística, però tampoc vos encastelleu superbament en l'enigma inabordable on s'estrella l'onada popular. Sieu especialistes, però no deixeu d'ésser homes.

[...]

Els consanguinis de l'aristocràcia artística [...] sens dubte s'escandalitzaran de que jo em declari propagandista de l'art utilitari: així, tal com sona, utilitari a benefici de l'artista, a benefici dels pobles, més encara, a benefici de l'art mateix. [...] L'art, expressió suprema de la vida, no ha de divorciar-se de la vida, tancant-se dins la torre d'ivori, per a dedicar-se superbament a la fruïció de si mateix, sinó que ha de daurar fins allà on puga, amb raig de la seua llum consoladora, totes i cada una de les hores i dels moments i dels actes de la vida pràctica i ordinària.

[...]

La humanitat i els grans artistes, a la curta o a la llarga, sempre s'han entès. Aquell qui no té prou força per a penetrar en l'ànima de les multituds no en dongui la culpa a l'excelsitud o a la puresa de la seua inspiració: és que les ales curtegen, la inspiració li manca. No és qüestió d'arribar i moldre. Donar un pas endavant sempre costa lluita; però una cosa és la lluita, el natural procés de tota novetat per a imposar-se i vèncer els prejudicis de la gent desprevinguda i mal acostumada per una educació viciosa, i altra cosa fer un dogma de la impopularitat, i proclamar a priori que l'obra ben rebuda per les masses anònimes és una obra tacada de trivialitat i d'efectisme. No cal fugir de l'efectisme positiu per a caure en l'efectisme negatiu. Sovint la causa de que les multituds no responguin als elegits autèntics no és la incapacitat col·lectiva per a entendre la paraula sagrada, sinó la predicació falsa i victoriosa dels que abans se proclamaren elegits, usurpant les insígnies del magisteri. [...]

Jo no som dels qui creuen que la tècnica de les arts s'ha de simplificar fins al punt de reduir-se a una cartilla elemental d'ensenyança primària. És precisament indispensable el domini de la tècnica per a poder-se'n deslligar i llançar-se a genials extralimitacions

[...]

La utilitat i la bellesa són independents, és cert, mes no són incompatibles. Lluny d'això, el marbre arrancat a la pedrera, la maragda sense polir, els sentiments i les passions humanes en bloc, tenen per si mateixos el valor de primera matèria artísticament preciosa. *Preciositat*: aquí teniu un vocable de doble sentit (primor i exquisitesa, valoració de fondo i forma) que respon a una altra duplicitat de l'instint. ¿I quin pensador de cara i ulls ha sostingut que la bellesa exclou necessàriament tota eficàcia ètica i tota vibració de sentiments, fora del sentiment artístic? ¿Qui negarà que l'art, sense

ésser moralista, pot ésser moral, i sense ésser didàctic, pot ésser educador, i sense desviar-se de la pròpia i exclusiva finalitat, pot ésser útil? ¿I qui negarà que si és útil, és a dir, si guanya la voluntat i l'atenció per més d'un caire, si la matèria, sense perjudici del disseny estètic, és interessant per si mateixa, afirmarà i estendrà els seus dominis i serà més fàcilment popularitzable?

L'art no es nodreix de si mateix: tots els metalls de les mines de l'esperit, tots els assumptes li pertanyen, si no com objectiu, com a vehicle. Essent així, res li costa escollir els més interessants; i, manifestant-se per medi de substàncies humanament codiciables per sa virtualitat intrínseca, la bellesa hi guanyarà, com guanya l'acunyació per la qualitat de l'or, i el monument arquitectònic per la qualitat de la pedra, i la màgia de la llum per la finesa del cristall, i el prestigi de l'expressió pel sentiment que la inspira.

[...]

Nihil humanum a me alienum puto; i, a la inversa, *a me alienum puto* lo que no faci olor d'humanitat, lo que no dugui un rastre dels afectes, odis, records, aspiracions o desitjos que commouen la humana criatura, lo que no entri de prop ni de lluny en el cercle de la nostra existència, que és petita, però tanca la realitat que té per marge l'infinit, com és petita la gota de rosada, però la fondària del cel i la llum dels actes s'hi reflecta. En el fons de totes les doctrines sobre filosofia de l'art, hi batega un ideal comú: la diferència consisteix en la manera d'explicar-se'l cada pensador. Això prova que l'home no cap dins el cercle del seu propi raciocini. L'art té els seus fonaments en la inconsciència. El dia que la llum del raciocini arribés a tots els racons del petit cosmos que l'home porta en si mateix, l'art no existiria.

[...]

... jo diria als joves de la terra: sieu artistes, sieu homes, sieu catalans. La història, la vitalitat i l'empenta del renaixement ho imposen. No valdria la pena d'engelosir-se per l'ús exclusiu de l'idioma, si no fos mantenidor i verb a la vegada de l'esperit de Catalunya. ¿De què serviria l'obsessió de la personalitat i la vida pròpia, si el poble català i els seus artistes i escriptors no s'entenguessin ni es comunicuessin? A totes bandes, perquè l'art prosperi, és convenient que s'oregi, que perfumi l'atmosfera social i s'incorpori a la vida col·lectiva. Aquí és, ademés, indispensable, si els que foren precisament despertadors de la consciència popular no han de renegar de la llur obra i desviar-se per camins extraviats i solitaris de l'èxode grandiosos que ells impulsaren.

[...]

Literatura catalana no vol dir literatura escrita en la llengua d'En Llull; [...] vol dir autèntica expressió de la vida catalana: aquest és el títol suprem que consagra la llengua materna. Salvar l'ànima catalana, [...]; salvar-la dins l'arca santa de l'idioma. [Catalunya] i [els escriptors] poden i deuen nodrir-se mutualment. [...] Ells poden influir en que el veritable esperit catalanesc s'escampi a Catalunya i pacíficament preponderi fora de Catalunya, venent, no per exclusió, sinó per llegítima gravitació de la força moral i per l'imperi de la simpatia. Catalunya és admirada i mereix ésser amada i oïda; [als escriptors] els pertoca recordar-se de la terra que trepitgen, dels horitzons que els rodegen, de la sang que duen a les venes, de que la realitat vivent, on la fantasia dels poetes ha d'al·letar-se, té aquí la fesomia, les entranyes, el nom de Catalunya.

No cal fomentar el proteccionisme literari ni l'acordonament de Catalunya, però sí combatre l'expatriació suïcida i evitar que l'esperit de l'art se'n vagi, com el fill pròdig, a viure de captiri per regions estranyes. [...] En bona hora posem a la lira noves cordes; vaporitzem la forma per a fer-la flexible i delicada; sorprenguem els secrets de laboratori; anotem les impressions subtils i fugitives; aclimatem a casa nostra els elements exòtics assimilables; mes tot això sense perjudici de la nadiua originalitat. Voleu triomfar fora de Catalunya? Sieu catalans. Voleu ésser universals? Conserveu l'aire de família. [...] Assegurem-nos del nervi personal, de la fermesa i la força del braç; mà en el rem, acostem-nos amb precaució, portant sobre el cor com un defensiu la paraula sagrada: *Catalunya*."

Pròleg de Joan Alcover a *Cap al tard* (1909)

“Aquest llibre no respon a la unitat de sentiment que en sos començos va dictar-lo. En l’edat madura, no sé com ni per què, m’entrà un ram d’enyorança de l’escenari rústic, impregnat de mos records personals, que guaita, enfora, per sobre el clos de la vida ciutadana. L’imperi de blavors esquerpes despertà en mon esperit un desig concupiscent de llibertat i comunicació directa amb la naturalesa. D’aquesta set nasqueren les *Cançons de la Serra*; i moltes d’altres n’apuntaven, com a brotons, esperant l’hora de badar-se. Mes un vent d’infortuni me corsecà, glaçant en flor la nova primavera. Sobrevisqueren imatges i conceptes, no la calor i la saba per animar-les. Sols quedà llacor per quelcom de què són mostra parcial les *Elegies*.”

Si en nom del patriciat estètic a lo Leconte de Lisle, m’acusassen de donar en espectacle mes ferides, jo em permetria oposar a l’orgull relatiu dels impassibles, que fonamenten la dignitat de l’art en l’anestèsia moral, un orgull més absolut, que consisteix en desentendre’s de tota externa relació, per consagrar la mirra del dolor al culte d’imatges benvolgudes.

Els déus que es passen la vida component-se els plecs de la túnica per afectar serenitat, no són autèntics. L’Olimp que es preocupa dels espectadors, deixa d’ésser Olimp. Jo m’acontent amb ésser home, i no tenc a bé marmoritzar-me per decorar el temple d’un mite sense entranyes.”

Discurs pronunciat el 1906 al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana:

La llengua catalana és entre nosaltres l’única expressió possible de l’escriptor-artista. “Jo l’estim i la vener, eixa llengua, pels títols que la il·lustren, pels records que l’ennobleixen, per l’ànima que hi vibra; però sobretot la vull i la preferesc per ésser la nostra. Aquest és el títol suprem que la fa, no la millor, sinó l’única per nosaltres.”

Discurs pronunciat el 1906 a l'Ateneu Barcelonès amb motiu del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

“Jo vivia a un país a on fa vint-i-cinc o trenta anys passava lo mateix que a Barcelona, i en tots els pobles de la nostra nissaga en fa seixanta. La societat que en diuen culta, sol·licitada per dues corrents i dues llengües, sentia per la gentilesa i el prestigi de la llengua dominadora una preferència consemblant a la que dóna als soldats tantes victòries en el cor de les minyones de servei; i com jo no em sentia cridat a la vida literària per una alta missió que m'obligués a reflexionar seriosament sobre la millor manera de complir-la, com la meua vocació, més inclinada a admirar que a produir, no era prou dominant per sobreposar-se a tots els altres estímuls, vanitats i egoismes de jove, l'aura de mundanitat empenyia dolçament el meu diletantisme poètic a triar, entre dues formes d'expressió, la que havia de ser ben rebuda per la generalitat. Jo no tenia prou fe en les meues formes per esperar de l'altra banda del mar la compensació dels sufragis que a casa meua me faltassin.

No cal tampoc oblidar la influència de les lectures. Triomfaven en les llibreries dels nostres pares, quasibé sense competència, els grans mestres del segle d'or de Castella. Els clàssics catalans, si qualcun n'hi havia, eren esquerps i dificultosos per les tendres imaginacions, i no convidaven els ulls distrets i vagatius de l'adolescència a solçar-s'hi llarga estona. Jo vaig trobar per casa meua una breu antologia titulada *Pensil de las musas castellanas*. Ella fou mon mestre de metrificació; ella va introduir-me en el tracte i en la intimitat dels poetes que em donaren el to de mos primers assaigs. M'isolava de la vida real dins un món de rims harmoniosos, i en sortia cantussejant a la faisó dels models, com qui surt del concert o el drama líric, repetint maquinalment els motius musicals que brunzen encara en ses orelles. Era com un infant donat a dida, que en la falda de la segona mare se distreu temporalment de la primera.

Finalment, certs motius de psicologia personal perllongaren mes excursions pel camp de la poesia castellana. El temperament, el caràcter, la verdor de la juvenesa, poc inclinada a obrir al públic de pinte en ample les intimitats del cor; l'orgull, avar de llàgrimes, que refrena l'emoció per *elegantitzar-la* i mescla una punta d'ironia amb les efusions de la tendresa, me feien preferir la Musa de l'enginy, de la invenció, de la gràcia, de la fantasia, a la Musa del sentiment; l'agredolç d'una amable filosofia poètica a les franques expansions de l'ànima. Per això l'única parla de l'emoció no s'imposava encara. Mes ve una hora que la crisi del dolor és massa forta perquè un pugua preocupar-se de la gràcia del gest, i llavors llançam, com una disfressa, la toga de la dignitat patrícia amb què abans cobríem els tremolors i les ferides com si fossen misèries inconfessables. Arribaren per mi les hores tràgiques que precipiten la maduresa de la vida i ens donen d'ella un sentit més alt i seriós. Amb la crisi de l'home va coincidir la crisi de l'artista; i llavors tota parla que no fos la materna, va refusar-la el llavi febrósenc, com el contacte de quelcom inexpressiu, fred i metàl·lic.”

Reacció literària (1910)

... “heus aquí una bona ocasió per a confessar que els cànons absoluts en matèria d'art són perillosos. Jo só en teoria enemic dels sonets. Sembla que tota forma preestablerta és antiartística, perquè suprimeix el problema de la forma, que és el problema substancial a resoldre; [...] l'ideal és acostar-se tot lo possible a que cada inspiració s'exterioritzi amb la fesomia, proporcionalitat i estructura única, pròpia i distinta de les altres; i per això, sotmetre's el poeta per endavant a un motllo és fabricar la persona per l'hàbit, no l'hàbit per la persona, com qui es vest a un basar de robes fetes.”